

A Nyírség és Nyíregyháza Krudy műveiben

Krudy Gyula azok közé az írók közé tartozik, akiknél a születési hely nem pusztán életrajzi adat, hanem egész életművük egyik legjelentősebb kulcsa is. Bár csak gyermekkorát és ifjúkorának néhány évét töltötte szülőföldjén (a gimnázium alsó osztályait a Felvidéken végezte, az érettségi után pedig már állandóan a fővárosban él), mégis, szülőföldjének gyermekkorában lelkebevésozott képe sohasem mosódott el benne, sőt minél távolabb került től a vidéktől, annál nosztalgikusabban vonzódott hozzá. Elkerült szülőföldjéről, de haláláig elkísérte őt ez a táj és ott él minden művében, még azokban is, amelyek nem közvetlenül nyírségi tárgyúak. A Nyírség és Nyíregyháza írója volt, mint Juhász Gyula Szegedé, vagy Tömörkényi a szegedi Tiszavidéké. Ez a megállapítás azonban nem korlátot, megkötöttséget, nem valamiféle leszűkítést jelent. Egy sajátos arcú tájegységet szövegeztetett meg műveiben, de ez sohasem jelentett nála szűkkeblű providencializmust, sohasem vált kispolgári lokálpatriótává. Szülőföldjéhez való bensőszerű ragaszkodása, rajongó szeretete nem elzárja, elválasztja a haza más tájaitól, hanem még erősebb, elszakíthatatlanabb szálakkal fűzi az egész országhoz. Maga vallja egyik 1928-ban írt levelében: „Ennek a városnak voltam az írója, ennek azóta, mióta első regényeimet, elbeszéléseimet írni kezdtem. Az én olvasóim sohasem kérdezték: hol születtem? Minden írásomból kívülről, hogy nyíregyházi vagyok, aki büszke származására. . . Könyveim éppen úgy jelentik a régi Nyíregyházát, mint akár a város műzeumát.”

Valóban, a Nyírség, mint táj, s Nyíregyháza, mint jellegzetes, de mégis sajátos arcú alföldi város Krudy műveiben vonul be irodalmunkba. Szabolcs évszázadokon át legelhanyagoltabb, legkultúrátlanabb része volt Magyarországnak, így nem csoda, ha kevés író, alkotó-művészt adott az irodalomnak, az egyetemes nemzeti kultúrának. Hosszú évszázadok ijesztő szellemi pusztaságából csak Bessenyei alakja magasodik ki. De ha Bessenyei műveiben, különösen a Tarimenes utazásában meg is csillan itt-ott a nyíri táj gyermekkori emléke, ha Jókai Egy magyar nábobjában találkozunk is már a szabolcsi föld rajzával, a Nyírséget, mint külön-arcú, különlegőségű tájegységet mégis Krudy fedezt fel az irodalom számára, mint annakidején Petőfi az Alföldet.

Az írásaira annyira jellemző nyíri táj- és emberképek gyermek- és ifjúkorából származnak. Már diákkorában szeretett magányosan csatangolni a város környékén, egyedül kószálni a ligetekben, a kertek alatt, a zombékos réteken és vadmadárakta nádasokban. „Sokat csavarogtam szabad mezőkön, — írja visszaemlékezéseiben —, magányos rekettyésben, hozzátal benőtt határ-árkok mélyében, erdőkben megerestem a pázsitot, hol ember nem hagyott nyomot, ligetben a legsűrűbb bokrot, ahová arctávolságnyra szállott le az énekesmadár, s így pontosan tudtam a természet életét, a falomb lehullását, az ér vizének színváltozását, a legszebb virágok elhervadását. Tombok közé ültem a legmag-

sabb fákra és örvendeztem a szélnek, amely oly szűzen, tisztán, üdén zúgott, mint a forrás, midon a sziklából kibugyan... vagy elmentem vadászni egy hű ch társaságában és napokig bujkáltam a nyíri holtvizek között...” Különösen szerette a Bujtost, amely akkor még hatalmas kiterjedésű, mocsaras, zombékos, nádas terület volt, a romantikus hangulatot ébresztő sóstói erdőt, de kilátogott az orosi szőlőkre is. Nyáron a borbányai Ökörítóra járt ki fűrödni, sőt gyakran csónakázott is a Csárdán, ahogy akkoriban nevezték. Nyilván e barangolások alatt vésozott lelkébe olyan kitörhetetlenül a nyíri táj, hogy aztán egész életén át elkísérje őt Szindbád csodálatos utazásaira, s hogy a budai svábok között is örök ábrándja maradjon.

Mi az, amit Krudy a nyíri tájból észrevesz? Ez elsősorban lelkiállapot és hangulat kérdése nála. Egyszer élénknek, varázsnak, elbűvölőnek látja, máskor viszont a teljes lemondást olvassa ki belőle. Így lesz számára ugyanaz a vidék egyszer dús Kánaán, máskor a savanyú vinkó bús hazája. Röviden felsorolhatjuk azokat a tárgyakat és élőlényeket, amelyek az ő szemével nézve legjellemzőbbek a régi, elmaradott, de romantikus Nyírségre: magános kutak, pusztai vadmaderak, sovány akácok, elhagyott tanyaházak, kidőlt-bedőlt nemesi kúriák, halkak csobogó vadvizek és susogó nádasok, zúgó szelek, néma nagy fák, hallgatag rétek a maguk titokzatos nyelvén beszélő, különöshangú vízimadarak. Mikor derős a kedve, észreveszi,

hogy nemcsak sovány akácok, hanem vidám, fűtyös sárgarigók és jökedvű fehérnép rikkantásától hangos szőlők is vannak a tájon. Máskor viszont szándékosan szürkének, kiellennek, vigasztalannak rajzolja. Ilyenkor egyhangú számára az élet, egyhangú a kopár határ, a homokos, sáros, kerékmarasztaló országutak a maradásig jelképeivé lesznek.

A nyíri táj mellett sokat foglalkozik Krudy Nyíregyházával és a szabolcsi emberrel is. Írásaiban meglevencdik a régi, századvégi Nyíregyháza, és jellegzetes alakjai: Pucér Jóska, a harcias, kis-termetű szerkesztő, Benczi Gyula, a külföldön is ismert, világhírű nyíregyházi primás, Kálnay László, a messze földön híres, korhely, kártyás fiskális stb. Nemesek egyes alakokról ír azonban. Foglalkozik a különböző társadalmi osztályokkal, rétegekkel is. Ábrázolja az álmodozó, légvárakat építő, tette képtelen, a kikerülhetetlen pusztulás hullafoltjait már magánviselő, de azért még vígan mulatozó, haláltáncát járó dzsentri-réteget, de ábrázolta a népet, a parasztságot is. Különösen érdekes az, amit a tírjákokról mond. Vörös postakocsi című regényében így írja le a várost, s így jellemzi lakóit: „Különös város volt ez! Magyarok és szlávok ölekezéséből származott lakosság lakott a homokos dombok között. Cifra, büszke tírjákok hajtották gyönyörű nőzveiseiket, asszonyaik oly pompázatosan viselték selymeiket, mint Szentopluk udvarbírói, a férfiak nemes alkatú, bátor, józan, takarékos és büszke

fajtak, mintha a Don mellől jöttek volna ők is.” Másutt így ír a tírjákokról: „Az egykori tírják, aki szégyenkezett, pirult, haragudott valaha a csúfolódó szó miatt, manapság büszkén a mellére üt: — Igen, én tírják vagyok. Az én ősapám alapította ezt a gyönyörű várost, itt a Nyírség futóhomokján. Mi műveltük meg a legelőnek se jó szikes, mocsaras, hiú boszorkány járta, vadmadár lakta, futó betyár látogatta földterületeket. Mi ültettük az erdőket azokra a helyekre, ahol odáig legfeljebb a bozót, a bús nyírfa, a sovány akác tudott megélni. Mi dolgoztunk száz esztendőig, hogy ezek az elhanyagolt, parlagon heverő földek ma csaknem a legjobbak közé számítanak Magyarországon.”

Krudy bizonyos romantikus eszményítéssel ír a Békéscsabáról és Szarvasról ide vándorolt „honnofogluló tírjákokról”, másrészt azonban látja és megmutatja hibáikat is. „A mostani tírjákok apjai még konzervatívabbak voltak, mint akár a legmaradibb megyei uraság” — írja. Tisztelte az egyszerűek visszorgalmát, jozan, munkás életét, de megvetette a nagyzádák fukarságát, pénzühségét, kielégíthetetlen vagyonszomját, pénzes gögjtét.

Bármit ír a Nyírségről, Nyíregyházáról, a szabolcsi emberről, minden írása a szülőföldje, hazája iránti mélyesze ragaszkodását és szeretetét tükrözi, s éppen ez Krudy művészetének egyik legértékesebb, leginkább előremutató vonása.

KATONA BÉLA